

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 148, GOD. IX, BEOGRAD, UTORAK, 17. JUN 2014.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 15. jula

MIXER

Piše: Aleksandar Pavlović

HAŠKI VIJENAC

A meni izgleda da je nemoguće sada i ovdje odvojiti interpretiranje Njegoša od interpretiranja njegovih interpretatora.

Milovan Đilas, *Legenda o Njegošu*

Njegoš se, kako stvari stoje u poslednje vreme, nije imao „rašta ni roditi“. Najpre je njegova dvestogodišnjica rođenja prošla tiho i bez pompe, u senci Konstantina, da bi Vladika, nedugo zatim, završio i u Hagu. Tužiteljka Katrina Gustavson, naime, nedavno je, u okviru procesa protiv Radovana Karadžića, ustvrdila kako je Njegoš u *Gorskom vijencu* „slavio ubijanje Muslimana, odnosno poturica“ i pozivao na „čišćenje naše zemlje od nevernika“, odnosno na etničko čišćenje Muslimana. Srpski mediji i naučnici, kako se moglo i očekivati, složno su digli glas protiv ove nedopustive politizacije Njegoševog dramskog speva, u čemu su, naravno, u pravu. Niko, međutim, nije pokušao da dublje zađe u ovaj problem, tako što bi se, recimo, uhvatio u koštac sa tumačenjima koja u poslednjih petnaestak godina ukazuju na implicitno genocidni karakter *Gorskog vijenca* i ističu paralelizam između istrage poturica i srebreničkog masakra.

OD LEGENDE DO GENOCIDA – KRATKA POVEST TUMAČENJA GORSKOG VIJENCA

Da priča o Njegošu nikada nije bila samo književna nego i politička, znao je još Milovan Đilas, koji je, daleke 1952. godine, u knjizi *Legenda o Njegošu* prethodna tumačenja Njegoša video ne toliko kao unutrašnje književno-filološko pitanje, nego kao izraz „stvarne, dugotrajne, zapletene, nezavršene a potajne ideološke bitke oko njega“ (1952: 6). U prvoj, najranijoj fazi, odnosno neposredno nakon objavljivanja samog speva, kaže Đilas, Njegoš još nije postao veliki nacionalni pesnik. Njegoševi saradnici i poznanici, kao što su Ničifor Dučić, Ljubomir Nenadović, Jovan Subotić, kao i najveći savremenici Vuk Karadžić, Đura Daničić i Ivan Mažuranić, istina, veličaju Njegoša kao značajnu istorijsku ličnost, čak ga povremeno i hvale kao pesnika, ali bez nekog značajnijeg razumevanja za njegovo pesništvo i neke dublje estetske analize. U srpskoj kulturi toga doba, jednostavno, još uvek nema prave književne kritike, i sva je energija usmerena na afirmaciju narodnog jezika i pravopisa. Pisci i pesnici se hvale i kude na osnovu jezika koji koriste i pozicije koju zauzimaju u ovom sporu oko novog ili starog pravopisa, a na sadržaj njihovih dela ne obraća se mnogo pažnje. To je borba za i protiv Vuka, i gotovo pola veka jedva da se išta drugo piše i radi u srpskoj kulturi osim što se raspravlja o ovoj reformi. Njegoš je tu, dakle, prisutan samo u onoj meri u kojoj *de facto* koristi narodni jezik, a sam predmet, sadržaj i kvalitet njegovog dela suštinski ostaje neobrađen.

Njegoš postaje klasik i nacionalna veličina u drugoj fazi, nakon Vukove smrti i pobeđe njegovih ideja, odnosno u doba nacionalnog romantizma koji postaje dominantna struja u srpskoj kulturi. Počevši od dela *Petar Petrović Njegoš, pesnik srpski* Svetislava Vulovića iz 1887. pa nadalje, učvršćuje se ono što Đilas naziva „legendom o Njegošu“, odnosno shvatanje Njegoša kao vationskog pesnika, nacionalnog mistika, pesnika „kosovske kobilice“ u srpskoj kulturi; o Njegošu kao velikom nacionalnom pesniku pišu praktično sve vodeće ličnosti srpske kulture toga doba: pomenuti Vulović, Ivo Andrić, Nikolaj Velimirović, Isidora Sekulić, Jovan Cvijić, Slobodan Jovanović i mnogi drugi. Proučavaju se, naravno, razna Njegoševa dela, ali „*Gorski vijenac* kao spjev o oslobodilačkoj borbi – a ne samo kao umjetničko delo – u prvom je planu“ (Đilas 1952: 93). Tako je stvorena i učvršćena jedna predstava koju svi mi znamo iz našeg školstva i obrazovnog sistema – tema Njegoševog *Gorskog vijenca* je istraga poturica, reč je o delu sa nacionalno-oslobodilačkom tematikom, himni ljudskoj slobodi i borbi protiv tiranije.

Nakon toga dolazi dug, relativno noviji, period u kom se javljaju savremenija strukturalistička, stilistička, filozofska i druga tumačenja, ali ona, čini mi se, ne unose neku suštinsku novinu u ovom kontekstu jer Njegoš u osnovi ostaje ono što je bio – neupitni nacionalni klasik, samo se na postojeću građevinu dodaju nove ideje i analize (Deretić, Lompar, Marojević i dr.). Najzad, u poslednjih petnaestak godina ili u najnovijoj, četvrtoj fazi po mojoj klasifikaciji, koja dolazi posle ratova u bivšoj Jugoslaviji, javio se niz tumačenja ovog speva, poput radova

MIXER

Aleksandar Pavlović: Haški vijenac

CEMENT

Irena Javorski: Putevi samoemancipacije

VREME SMRTI I RAZONODE

Predrag Lucić: Srbija – predvodnik

Pokreta svesvrstanih

Nika Dušanov: Mrtvi

Boris Marić: Globalizacija

Miloš Živanović: Živi

Esada Bajtala, Aleksandera Grinvalda ili Branimira Anzulovića, koji ukazuju na njegov implicitni genocidni podtekst ili ističu sličnosti i veze između istrage poturica i zločina u Srebrenici. Pošto su ovi radovi manje poznati u našoj sredini, zadržao bih se nešto duže na ovim tumačenjima, kao i onima koji su izneli primedbe na ovakav pristup.

Branimir Anzulović u svojoj knjizi – *Nebeska Srbija: od mita do genocida* (1999) traga za korenima ideje Velike Srbije, i praktično dolazi do zaključka da srpska kultura takoreći oduvek ima jedan osvajačko-nacionalistički karakter i da je u mnogo čemu jedinstvena u svetu. Razmatrajući u ovom kontekstu i *Gorski vijenac*, Anzulović smatra da ovaj spjev „predstavlja spoj visoke umetničke vrednosti, religijskog simbolizma i veličanja genocida koji je sasvim moguće jedinstven u svetskoj književnosti“ (str. 51 – svi prevodi sa engleskog su moji). U nastavku analize, autor konstatuje da *Gorski vijenac* počinje eksplozijom mržnje, da glorifikuje ubistvo, i da je duboko antihrišćanski po svom karakteru. (str. 52).

Osnovni prigovor Anzulovićevoj analizi bio bi da je njegova pretpostavka o posebnosti srpskih nacionalnih mitova uopšte i *Gorskog vijenca* jednostavno neuverljiva. Srpski nacionalni mitovi i narodne pesme ne razlikuju se posebno od mitova i pesama drugih naroda, kao što su i srpski prosvetitelji i romantičari nalik njihovim kolegama iz drugih zemalja. To se jasno vidi kada bliže razmotrimo Anzulovićevu argumentaciju. Tako, u ovom slučaju, on poredi *Gorski vijenac* sa delima hrvatske književnosti koja govore o Turcima, kako bi pokazao koliko je Njegoš u ovom smislu specifičan, pa nasuprot njemu navodi Ivana Gundulića, koji „slika Osmana kao plemenitijeg i humanijeg nego što to potvrđuje istorija“, dela Pavla Vitezovića koja „ne sadrže poziv na osvetu“ protiv Turaka, Andriju Kačića Miošića koji „ukazuje poštovanje neprijatelju“. Upada u oči, naravno, da on daje primere iz 17. i 18. veka, a ni slovom ne pominje, recimo, Ivana Mažuranića. A upravo bi Mažuranić bio najadekvatniji primer za poređenje, pošto je Njegošev vršnjak, takođe nacional-romatičar koji piše polovinom devetanestog veka i uzima za

Fotografije u broju: Vera Vujosević

predmet jedan istorijski događaj sa crnogorskog područja. Zanimljivo bi bilo videti kako se u Anzulovićevu koncepciju uklapa Mažuranićev opis krvožednih Turaka i Smail-age kao „nemani ružne“, koji izbija iz gotovo svakog stiha:

Aga stoji, ini Turci stoje, Ter prizorom žalosnijem Gnjeveno svoje pasu oko, I svu groznu krvi žeđu Vlaškom krvi, Vlaškom mukom gase.	Gdje domilje krvi oblita Do čadorja raja tužna, Bijesan aga, neman ružna, ‘Harač, rajo, harač!’ riče, ‘Harač, harač. Il još gore biče.
---	--

Da ne idemo dalje sa paralelama, francuski proučavalac Njegoša Mišel Oben recimo navodi niz onovremenih evropskih dela sa srodnim sadržajem koja su mogla neposredno ili posredno uticati na Njegoša. Dakle, šta god mi danas mislili, sredinom devetnaestog veka ovakva i slične teme nisu neuobičajene u južnoslovenskoj i evropskoj književnosti. Najzad, Anzulović pravi tipičnu grešku društvenog teoretičara koji književnom delu pristupa mimetički i poistovećuje reči literarnog junaka sa autorom dela, pa tako recimo tvrdi sledeće: „Njegoš, autokratski vladar zemlje u kojoj su ljudske lobanje nabijene na kolac uvek bile izložene sa kule u njegovoj rezidenciji, omalovažavao je venecijansku kuhinju i zabavu, uključujući tu i muziku, i smatrao da su Venecijanci bolešljikavi, ženskasti i prepredeni“ (str. 54). Naravno, ovo su reči vojvode Draška iz *Gorskog vijenca*, ne samog Njegoša. Nasuprot tome, u *Pismima iz Italije* u kojima Ljubomir Nenadović opisuje svoje putovanje po Italiji sa Njegošem, ili u Njegoševoj *Biļježnici*, jasno vidimo vladčin afirmativni odnos prema Italiji i njegovom poštovanju za venecijansku i italijansku kulturu. Ukratko, Anzulović nema sluha za autonomiju književnog dela niti za kontekst vremena u kom je Njegoš živeo i radio, i na jedan veoma pojednostavljen način dovodi u vezu književno delo iz sredine devetnaestog veka sa savremenom istorijom. Za razliku od Anzulovića, koji manje-više sva objašnjenja za srpski nacionalizam nalazi već u srednjovekovnoj crkvenoj i usmenoj tradiciji, Aleksander Grinvald (Greenawalt) u tekstu „Kosovski mitovi: Karadžić, Njegoš i transformacija srpskog kolektivnog pamćenja“ bavi se upravo transformacijama, promenama kosovske tradicije u devetnaestom veku i kasnije u delima istaknutih nacional-romantičara. U svom kratkom osvrtu na Njegoša, on tako ističe kako *Gorski vijenac* stvara „novog Obilića, mučenika nacionalne čistote, genocidnog Hrista“. Grinvald nije dakle tako strog prema Njegošu kao Anzulović, ali ipak konstatuje da je „Njegoševa prerada kosovskog mita ponudila trajnu šemu za podršku logici etničke ekskluzivnosti i progona, logiku koja je do danas zadržala svoju snagu na Balkanu.“ Eksplicitno polemišući sa Grinvaldom, Srđa Pavlović u tekstu „*Gorski vijenac*: poezija ili nacrt za konačno rešenje“ ističe da muslimani vekovima, sve do danas, žive u Crnoj Gori, i da njihovo prisustvo teško da potvrđuje „istragu poturica“, u koju on sumnja kao istorijski događaj. Pavlović ta-

kođe poriče Njegoševu mržnju prema islamu, i ističe kako vladčina prepiska sa okolnim otomanskim predstavnicima svedoči o njegovom pomirljivom odnosu prema svojim političkim i vojnim neprijateljima. Najzad, Pavlović naglašava da je veliki problem raznoraznih tumača Njegoševog dela u tome što ga oni ne čitaju kao književnost, i zaključuje da ono ne predstavlja poetizovanu verziju istorijskog događaja i da ga ne treba čitati van vremena u kom je nastalo. Tumačenje Esada Bajtala u radu „*Gor’ki vijenac* kroz prizmu postgenocidnog iskustva Srebrenice“, kako naslov jasno govori, dovodi u ekslicitnu vezu istragu poturica iz *Gorskog vijenca* i srebrenički masakr. Bajtalov tekst takođe se uklapa u prethodne napomene o takozvanom mimetičkom čitanju. Na primer, kada on konstatuje kako knez Bajko laže o tome šta je sanjao: „A šta je, stvarno, usnio knez Bajko? Ništa! Ni sanjao, ni snio, ni usnio! On, naprosto, laže“, nejasno je kako on može znati da neki književni lik laže ako nam to nigde u delu nije rečeno. Na sličan način, kada Bajtal kritikuje „jalove pokušaje ‘matematičke’ relativizacije zločina“, i dodaje „činjenica da se zločin dogodio čini ga faktički neupitnim“, nije jasno da li on govori o savremenom zločinu odnosno Srebrenici, odnosno o zločinu tj. istrazi poturica onako kako je ona opisana u *Gorskom vijencu*, ili pak o toj istrazi kao istorijskom događaju, a najpre će biti da on ne pravi odgovarajuću razliku između ove tri ravni. Međutim, Bajtalov poziv da se *Gorski vijenac* razmotri iz ugla dašnjeg vremena bolje je obrazložen: „...Polazeći sa životnog aspekta; tj. sa aspekta odnosa ‘života prema stvari ispitivanja’, nikakva, čisto akademska, l’art pour l’artistička interpretacija *Gorskog vijenca*, ala Pero Slijepčević, nije hermeneutički validna... U tom smislu, novo čitanje Njegoša kao čitanje ‘iz vremena’ u kome sami jesmo, tj. sa aspekta ukupnog postbosanskog i, posebno, *postsrebreničkog genocidnog iskustva*, otvara bettijevski sasvim legitimnu hermeneutičku mogućnost povijesno vrijednosnog tumačenja *Gorskog vijenca* kao *gorskog vijenca* [podvukao E.B], ako pod tako postuliranom aksiološkom gorčinom podrazumijevamo asocijativno *pogubni smisao* koji nam se semantičko retrospektivnim čitanjem, spontano, i krajnje *iskustveno-uznemirujuće-neizbježno* – nada je.“ (Isto, 179) Na Bajtalove analize odgovorila je Jasmina Ahmetagić u knjizi *Priče o Narcisu zlostavljaju* (2011): „Naše je uverenje da je pesnik zbilja odgovoran prema značenju koje isijava iz njegovog dela, ali značenja dela postoje ISKLJUČIVO [podvukla J.A.] u njegovim okvirima. Himne genocidu u *Gorskom vijencu* nema jer nema ni genocida već časnog rata u kome Crnogorci, stradajući i sami, pobeđuju suprotstavljenu, a mnogoborjnu skupinu.“ (193)

U najkraćem, u ovim najnovijim osporavanjima Njegoša i odgovorima na njih uočavamo u osnovi dva pristupa. Prvi je izarzano mimetički, ne vodi računa o specifičnostima književnog dela i književni tekst uz dosta pojednostavljivanja povezuje sa nekim istorijskim događajima koji dolaze vek i po posle samog dela. Najnovija osporavanja *Gorskog vijenca*, uz to, dolaze sa stanovišta društvenih nauka i nisu književno naročito dobro utemeljena, nemaju osećaj za istorijski kontekst Njegoševog vremena niti uvažavaju autonomiju književnog dela, kao što ističu kritičari ovih pristupa. Nezadovoljavajuća su, međutim, i ona afirmativna tumačenja Njegoša koja zagovaraju čitanje dela isključivo u njegovim okvirima i potpunu nezavisnost književnosti, koja kao da postoji u nekakvom bestelesnom i bezvremenskom platonovskom svetu a ne u stvarnom svetu i određenim kulturnim i istorijskim okvirima. Književnost, svakako, ne treba poistovetiti sa stvarnim životom, ali je ni sasvim odvojiti od njega. Pre nego što nam i ostali nacionalni klasici završe u Hagu, vreme je, dakle, da shvatimo da autonomija književnosti ne znači njenu potpunu nezavisnost od istorije i ideologije, i da je naš nacionalni dramski spev odavno, ako ne i oduvek, bio predmet političkog čitanja i mesto ideološke borbe. Umesto da ponavljamo kako je Njegoševo delo ideološki i politički neutralno, produktivnije je razmotriti ova politička i ideološka čitanja *Gorskog vijenca* i podstaći nova promišljanja, kako bismo reafirmisali i re-interpretirali naš literarni kanon koji i dalje u osnovi tumačimo u duhu devetnaestovekovnog nacional-romatizma. To bi, za mene, bila značajnija poruka iz ovog spora u današem vremenu od one koja bi nastavila da insistira na istrazi poturica kao na humanističkom činu ■

→ Moj rektorski viteže, a oni, nedostojni, sumnjali su u tebe ←

Visokoškolska obrazovno-finansijska zajednica „Alfa i omega trend“

raspisuje prevremeni konkurs za upis na doktorske studije u poluškolskoj/poluparlamentarnoj 2013/14. godini:

1. Doktorske studije resavskih nauka – studije metodologije naučnog rada sa i bez navođenja stručne literature, sa izvornim citatima, citatima navedenim po (o)sećanju i citatima i tabelama pridodatim za potrebe prezentacije pred skupštinskim odborom;	studije upoznavanje stranih tržišta za osnivanje univerziteta bez pokrića, stranih profesora za dopisne članove doktorskih komisija koji će čitati isključivo radove na jeziku koji ne poznaju i stranih svedoka koji se sećaju odbrane doktorata pre 30 godina;	domaćih socijalista i socijalni rad sa osobama koje poseduju višak novca i naučnog interesovanja a manjak vremena i volje da ih sprovedu u delo i
2. Doktorske studije investitativnih nauka – međunarodne i evropske	3. Doktorske studije karitativnih nauka – imaginarne socijalne politike	4. Doktorske studije šibicarskih nauka – studije kulture lakog bogaćenja i brzog trošenja i studije medija za pranje tajkenskog novca i peglanje radikalskih biografija.

- ▲ **USLOVI ZA UPIS**
- Minimalni obavezni uslovi za prijavljivanje na konkurs:
- 300 ESPB bodova stečenih upornim sedenjem u upravnim odborima;
 - završeni master proper za čišćenje tvrdokornih mrlja u istoriji stranke ili specijalističke studije asanacije terena trijumfa stranačkih dobrovoljaca iz oslobodilačkih i odbrambenih ratova 1991-95 i 1998-99;
 - Prosečna ocena oko 80 učlanjenih članova stranke u javnim preduzećima ili lokalnoj samoupravi tokom poslednje fiskalne godine.

- ▲ **Dokumentacija koju dostavljaju kandidati:**
- Biografija (maksimum pola strane A5 formata) sa podacima o pismenosti, iskustvu mentalnog pregnuća, eventualnim radovima objavljenim u međunarodnim stručnim publikacijama poput „Velike Srbije“, „Velikog ravnogorskog časa“ ili „Zemunskih novina“ (1997-2000) ili poznavanju nekoliko stranih jezika i izraza;
 - Pismo o daljim namerama kandidata prema komisiji (od 8 cifara i naviše, u RSD)
 - 2 visokoakademske preporuke, tvita ili lajka. U slučaju da postoji višegodišnja (ili trajna) pauza u akademskom obrazovanju kandidata, moguće je jednu akademsku preporuku zameniti preporukom rektora, člana Senata ili ovlašćenog partijskog druga.
 - Overeni transkript ocena sa završenih studija (fakultativno, ako se nađe – dobro će doći).

Fakultet objavljuje preliminaru rang listu prijavljenih kandidata samo u slučaju žalbe, koja se podnosi nadležnoj komisiji fakulteta. Nakon odbacivanja žalbe, fakultet dostavlja ranije utvrđenu konačnu rang listu svih kandidata. Konačna rang lista je osnov za dodelu doktorskih diploma. Konačne rang liste doktorskih diploma i tajming njihovog uručivanja, za godinu, dve ili više dana, dostavljaju se u holu Vlade, na pisarnici Narodne skupštine ili u Klubu privrednika.

SPECIJALNA PONUDA: ko upiše doktorske studije kod nas, ima besplatni vaučer za postdoktorske studije, priliku da sam izabere ispitnu komisiju i jednodnevni boravak u Londonu!

Samo sa Alfa i omega trendom nema izgubljenog vremena. Naše diploma vredi više od uloženog novca i stečenog znanja!

Piše: Irena Javorski

PUTEVI
SAMOEMANCIPACIJEJasmina Tešanović: *Moj život bez mene* (Rende, 2013)

U svojoj knjizi *Moj život bez mene* (Rende, 2013.), feministička spisateljica, prevoditeljka, filmska rediteljka i aktivistkinja Jasmina Tešanović, piše autobiografiju koja se može posmatrati i kao autobiografska proza. Okvir ove autobiografije čine hronološki grubo raspoređena sećanja, dok je unutrašnja struktura knjige mozaična – unutar dvadeset tri kratka poglavlja prozni fragmeniti (pasusi) nisu nužno postavljeni u istu vremensku ravan, već podležu sistemu slobodne montaže i selekcije građe (preskakanje vremenskih ravni ili kondenzovanje događaja), što doprinosi efektu lakoće pripovedanja.

ŽENSKI RODOSLOV TENZIJA

Prva polovina knjige govori o odnosu autorke i njenih roditelja, obuhvatajući period njenog odrastanja i adolescencije, i završava se sa njenim upisivanjem Pravnog fakulteta u Milanu. Autorka detaljno opisuje delove svog odrastanja u Kairu, kao i u Milanu, jer je njen otac (inženjer) u tim gradovima radio kao predstavnik jedne od jugoslovenskih firmi. Međutim, tradicionalni odnos koji se obično javlja između dece i roditelja u ulozi njihovih autoriteta koji, po „prirodi stvari“, nameću restriktivna pedagoška pravila, u ovoj knjizi je problematizovan. Iako će autorka svog oca opisivati kao patrijahalnog pater familiasa koji mora da bude glavni u svakoj situaciji, mada ga je i cenila s obzirom na to da je mogao sa njom (ali samo nasamo) da razgovara na ravnoj nozi, odnos majka-ćerka će biti posebno naglašen i u nekom smislu zaoštren. Neke od autorkinih predstava koje je imala o svom ocu, posebno one iz svog mladalačkog perioda – svetski čovek, potencijalni obaveštajac i veliki ženskaroš – mnogo više idu u pravcu idealizacije autoriteta nego što je to slučaj sa njenom majkom. Odnos njih dve je praćen (ne samo tokom Jasmininog odrastanja već i kasnije) nepremostivom tenzijom, koja je bila inicirana nemogućnošću ćerke da u svakoj situaciji udovolji zahtevima autoritarne majke. I zato autorka smišlja način kako da se „prirodno odbrani“: postaje neka vrsta privremenog automata, koji odaje utisak da radi sve ono što se od njega očekuje, ali se tako autorkin život odvija bez nje, tj. bez učešća njene aktivne volje. Inače, ova sintagma „moj život bez mene“ i njene varijacije, stalno će se pojavljivati u knjizi.

Kako autorka detaljno iznosi porodične istorije svojih roditelja i bavi se njihovim poreklom (majčinih južnjačkim i očevim hercegovačkim), posebno će biti apostofiran odnos njene babe, krsne Hercegovke, prema njoj i njenoj majci. U kodeksu tog duboko patrijarhalnog sveta, nemati muškog naslednika predstavljalo je neoprostiv neuspeh. Očeva majka je upravo iz tog razloga prezirala autorkinu majku, dok samu Jasminu nije konstatovala („mislim da je nikad nisam volela, kao ni ona mene“). Vrhunac tog arhaičnog sveta predstavljao je običaj prema kojem je žena morala da preuzme ulogu muža posle njegove smrti, tj. da doslovno postane muškarac, obukavši muške haljine. Odnos autorke i njene majke u *Mom životu bez mene*, biće preslikan i na odnos autorke i njene ćerke, ali samo donekle. Autorka kao zrela, emancipovana žena za razliku od svoje školovane ali autoritarne majke (koja je prikazana kao patrijarhalna komunistkinja, istovremeno u ulozi lekarke i moderne, kako Jasmina Tešanović precizno piše, „diplomatske domaćice“), neće tražiti od svoje ćerke da poštuje nikakve patrijarhalne zabrane. Sada je na ženi da odredi šta sme i ne sme (autorka savetuje ćerku), dok je sa istorijom ženskog ugnjetavanja gotovo. Ako pažljivije čitamo knjigu Jasmine Tešanović, ispada da tenzija između mlade i zrele, društveno emancipovane ćerke (dakle, same autorke) i njene majke, koja ni pisanje svoje ćerke ne odobrava, može biti razrešena na simboličkom nivou samo posle majčine smrti

KOSMOPOLITSKA LUTANJA

U drugom delu knjige, autorka se više ne bavi svojim odrastanjem, već putevima vlastite (ženske) emancipacije, koja je započela njenim napuštanjem roditeljskog doma kada joj je bila 21 godina, tj. prelaskom iz Milana u Rim, i odlukom da se potpuno posveti umetnosti – filmu i pisanju. Ovaj deo se približava više formi memoara, u kojem se autorka bavi pre svega svojom društvenom ulogom, kao i umetničkim radom. Iako se mnogo ne zadržava na događajima-anegdotama koje predočava, već ih taksativno navodi, ona nam omogućava uvid u njen odrasli ži-

vot i kretanje u okviru različitih umetničkih, aktivističkih i kulturnih scena, kao i brojna poznanstva koja je tokom svog života sklopila: od učestvovanja na feminističkoj i umetničkoj sceni u Italiji tokom 70-tih godina, saradnje sa Miklošom Janšom, druženja sa Laurom Beti i Paolom Pazolinijem, susretom s Brodskim dok stoje zaglavljani u liftu, pokušajima da intervjuiše Tarkovskog u Moskvi, do svog političkog aktivizma u Srbiji tokom 90-tih i Ženama u Crnom, stalnih putovanja po Evropi i Americi i učestvovanja na filmskim festivalima, itd.

Nije slučajno što se njena dva braka (prvi sa pesnikom i urednikom Rašom Livadom), pominju u prvom delu knjige, u kojem dominiraju odnosi sa užom i širom porodicom. Međutim, iako knjiga sadrži izmešane događaje iz različitih perioda života Jasmine Tešanović, može se zaključiti da funkcioniše kao autorkin narativ o sopstvenoj emancipaciji, ali, u isto vreme, i kao narativ o ženskom oslobođenju uopšte.

Trebalo bi pomenuti još jednu dimenziju odnosa u knjizi, koju i autorka ističe. To je njen odnos spram komunističke, a kasnije post-komunističke stvarnosti u kontekstu relacije majka-ćerka

i otac-ćerka. U knjizi, autorkina kritika crvene buržoazije, odnosno tehnokratske nomenklature i privilegovanog života njenih kadrova praćenog konstantnom strepnjom od pada u nemilost, počiva na upotrebi blage ironije. Autorka nam otkriva, kroz polukomične anegdote i situacije, kako je luksuzni život njene porodice van Jugoslavije, samo spolja bio podvrgnut pravilima komunističke etike (u Kairu, autorka je bila primorana da ide peške u internacionalnu školu, kako neko ne bi video da je vozi šofer njenog oca; uprkos svom komoditetu koji su uživali, omiljena uzrečica njenih roditelja je bila: „Nemamo para, siromašni smo. Mi smo komunisti.“; otac je pravi menadžer, veruje u novčane transakcije, itd.), dok oba roditelja umiru kao ubeđeni komunisti koji ne mogu da prihvate regresivna politička zbivanja tokom raspada Jugoslavije.

*

Priča Jasmine Tešanović o vlastitoj emancipaciji i ženskom oslobođenju, može se shvatiti u dva pravca. Ili je *Moj život bez mene* autobiografska proza u kojoj se govori o nemogućnosti ženskog oslobođenja, jer ono može biti samo delimično zadobijeno (u emotivnom i političkom smislu), jer autorka ostaje da *živi život bez sebe*, kao „bivša socijalistička princeza“ i unutar nametnutih pravila koja je usvojila još u detinjstvu. Ili ova knjiga govori o zadobijanju ženske slobode (autorka se emancipuje, politički osvešćuje i deluje, seksualno oslobađa, itd.), ali s obzirom na ton blage ironije i odsustva samoironije u autorkinom narativu, onda ovo oslobođenje moramo shvatati kao vrstu feminističkog pamfleta – pa bi tako autorkino *življenje života bez sebe* postalo topos feminizma (ženski identitet je fluidan, uvek u nastajanju, neuhvatljiv), a kraj knjige krajnje romantičan: „Evo me žive i zdrave, imam neko drugo ime i neki drugi svet... I živeću srećno i zadovoljno zauvek“.

Šta vam je od ove dve stvari bliže, izaberite sami ■

BETONJERKA MESECA

Mića u London,
Mića iz Londona.*Društvo rektorskih konferencija sveta (DRKS):
Plagijat je duši rat*

VREME SMRTI I RAZONODE

Nika Dušanov

MRTVI

PATRIK

Muve sleću na njegov leš.
Ulaze u nozdrve.
Obleću palac koji štrči iz rupe na čarapi.
Parmezan prosut na podu i po njegovoj retkoj kosi.
Tepih natopljen ustajalim pivom.
Na mestu gde se srušio
ispod njegove glave
je mala lokva krvi
izmešana sa starim mrvicama hleba.

Euharistija za žohara koji ide u njegovom pravcu
i stupa brojnim nožicama
kao u maršu.

STEVAN

U krilu mu novine
i kesica čipsa.
U poslednjem noćnom autobusu
ovaj leš sedi
zavaljene glave preko sedišta
i otvorenih usta.
Za uhom mu je cigareta
koju Cigančiči pokušavaju da ukradu.

Ali jugoslovenski drumovi koje autobus gazi
odskaku i gibaju se
Pa Stevanova glava šeta
i udara o staklo
snažno kao rudari Čehoslovačke.

SERGEJ

Ovaj leš srećemo u bioskopu.
Prodaje karte.
Iz nekog razloga omiljen među omladinom,
omražen među starcima bez strpljenja.
Naslonjen je na šaltersko staklo temenom,
a njegove oči su uprte u posudu
za novac.
Dok pod njegovim nosom zveckaju i šušaju
gotovinom,
on je nedodirljiv.

Samo jakim lupanjem o šaltersko staklo
njegova glava spušta se niže ■

Boris Marić

GLOBALIZACIJA

Tišina dubokog trenutka
Usmjerena u prostor i vrijeme
Preko poplavljenih krugova u žitu
I minskih polja, za gluhe i nijeme
S tugom, na svom uzvišenom licu
Dostavlja hranu, u masovnu grobnicu ■

lirika utoke

Piše: Predrag Lucić

SRBIJA – PREDVODNIK POKRETA SVESVRSTANIH

(iz world-music pesmarice dueta Vučić & Nikolić)

Premijer kod Merkelove
Sladi je od Porošenka,
Predsednik u goste zove
Starog druga Lukašenka.

Dok premijer zemlju trpa
U Evropu po Berlinu,
Predsednik kod kuće krpa
Celorusku otadžbinu.

Premijer dok zemlju meće
U pakt vojni s čet'ri slova,
Predsednik se kućom šeće
S dresom BATE Borisova.

Amerika zadovoljna,
A Rusija razdragana –
Politika srpska spoljna
Napredna i svesvrstana ■

Miloš Živanović

ŽIVI

*

Glasovi svakodnevno viču
Nisam ja kriv!
i
Zasluzio sam bolje!
Svi žele da umru bez bola.

Šum užurbanih nogu i masnog papira
dodaje toj želji šmek pijačne farse.
Šum i sanjivo groktanje,
ništa se više ne čuje.

Zašto gladni ne pevaju.
Da li će glad umeti da čuti
ko što su gladni čitali o njoj.

Napićemo se
kao ove jadne zveri
tu dole
nevidljive ispod linije pogleda.

Kao da se spustila senka
od koje lica postaju strašne prikaze
velike oči traže više nego što ima.

Hm, čujem na radiju
da se čovek razneo ručnom granatom,
rano jutros, na ulici.
još su rekli u vestima da je ostao na mestu mrtav.
Tako, ljudi govore o situacijama,
pletu niti svojih života oko tuđih smrti.

*

Ostavite na miru
tog običnog malog čoveka.
Da u malom stanu sanja veliki tv
dok mu pogled pukom upornošću probija
postojeći mali ekran
i gubi se u mutnoj mutnoj daljini
taj pogled što reži pospano i gladno
uskoro će vreme za počinak.
Da puši svoj mali pinto u svom malom vunenom životu
u preporodu
na ivici sreće;
kad mu usne ukućani,
žena koja je bila žrtva vanzemaljske otmice
i deca koja su retardirala posle 4 razreda škole.
Šta je vas briga za običnog malog čoveka,
on sigurno ne kupuje knjige.
Ostavite ga da u miru oskudice čeka
sledeću državu mobilizaciju.
On je uvek imao pravo da se samoopredeli,
učio ga Vilson,
i samoinicijativno se samoopredelio, polizao nekog
picoustog nitkova.

Nemojte ga više uzimati u usta
ume on to sam.
Ili, savijte se kao gumena kineskinja
uzmite lepo svoje ružičaste pohote
među utrenirane usne, zagrizite
i kažite ubedljivo običnom malom čoveku
na maternjem mu jeziku
da je vreme da izađe na barikadu.
Puška čeka na uboge ruke
tamo na mračnom kraju ulice.
Ruke se sećaju obuke
ulica je žedna dobre kapljice krvi ■

Fotomontaža: Mrtvi albatrosi

→ Grupa SNS ←

Čestitamo

rođendan
Betona

čitaocima, saradnicima i
neistomišljenicima,
bivšim, budućim i
neizbežnim